

Wat zijn Gierzwaluwen?

Gierzwaluwen hebben niets met gieren en ook niets met zwaluwen van doen. De gierzwaluwen vormen een aparte familie van bijna honderd verschillende soorten die voornamelijk in de tropen leven. Slechts enkele soorten, waaronder onze eigen Gierzwaluw, wagen zich in de zomer buiten dit gebied om zich voort te planten. In Europa gaat het hierbij om drie soorten, de Gierzwaluw (*Apus apus*), de Vale Gierzwaluw (*Apus pallidus*), en de Alpengierzwaluw (*Apus melba*). De gewone Gierzwaluw bereikt de meest noordelijke plekken om er te broeden. Uit Zweden zijn kolonies tot ver boven de poolcirkel bekend. De andere twee soorten komen niet verder dan het Middellands Zeegebied al lijkt de Vale Gierzwaluw de laatste tijd met een bescheiden opmars bezig in noordelijke richting. We zullen het in Nederland dan ook in de toekomst met slechts één vertegenwoordiger van deze uitgebreide familie van gierzwaluwen moeten doen. Het is wel het meest succesvolle lid van de hele familie. De Gierzwaluw is niet alleen in vrijwel iedere stad en dorp van Europa te vinden, maar ook in grote delen van Azië.

Vogelfamilies die vooral in de tropen leven hebben vaak een prachtig en veelkleurig verenkleed. Dit geldt niet voor de gierzwaluwfamilie. Alle 100 leden zijn getooid in de kleuren wit, zwart en donkerbruin. Binnen deze saaie familie lijken veel soorten op een nauwe verwant, dus voorwaar geen gemakkelijke vogels om te determineren. Wij hebben het in Nederland wat dat betreft gemakkelijk met maar één soort. De beschrijving van zijn verenkleed is eenvoudig: geheel bruinzwart met alleen een klein vuilwit keeltje. De Gierzwaluw heeft zijn kwaliteiten duidelijk op een ander terrein liggen.

Vliegen is het thema waar alles om draait bij de Gierzwaluw. Lopen kan hij nauwelijks en in een boom zitten al helemaal niet. Hiervoor zijn zijn pootjes eenvoudigweg te kort. Hij lijkt met deze eigenschappen nog het meest op een aantal zeevogels.

Zo zijn pijlstormvogels ook uitmuntende vliegers, hulpeloos op de grond, maar hebben wel het voordeel dat ze goed op het water kunnen zitten om er te rusten. De vleugel- en lichaamsvorm hebben opvallende gelijkenissen. Zowel gierzwaluwen als pijlstormvogels hebben een relatief klein lijf met een kort staartje en buitensporig lange en smalle vleugels, gebouwd

om in een wijde omgeving te vliegen en te zeilen. Wenden wordt al een heel stuk moeilijker.

Gevolg van deze specifieke bouw is dat de verhouding tussen lichaamsgewicht t.o.v. de vleugellengte extreem is.

Een gemiddelde Gierzwaluw weegt ongeveer 40 gram en heeft een vleugellengte van 17cm. Ter vergelijking; een Groene Specht heeft een iets kortere vleugel maar weegt bijna 200 gram, zo'n vijf maal het gewicht van een Gierzwaluw.

De Groene Specht is een uitgesproken standvogel die weinig vliegt, gemiddeld niet verder dan een kilometer van zijn broedplaats. Het leven van de Gierzwaluw staat daarentegen geheel in het teken van vliegen.

Weinig soorten vogels vliegen zo veel en ver als hij. Alleen de broedperiode vormt een noodzakelijke onderbreking van het luchtleven.

Zo vrij en behendig als hij is in de lucht zo beperkt en hulpeloos is hij in het nesthol. Wanneer een jonge Gierzwaluw het nest verlaat duurt het meestal twee en soms nog meer jaren voor hij weer vaste grond onder de voeten voelt. Dag en nacht zoekt hij ongebonden de beste plekken op om te foerageren.

Dit houdt in dat hij 's winters in centraal en zuidelijk Afrika rondzwervt op zoek naar voedsel. Waar zij zich dan ophouden weten we nog niet zo goed.

Deze ongebonden leefwijze zorgt ervoor dat onze Gierzwaluw vrijwel nooit met voedselschaarste te maken krijgt. Zijn nomadische bestaan ligt dan ook aan de basis van zijn succes.

Het is goed voor te stellen dat het een grote overwinning voor deze vogels is om na een lange periode van rondzwerven de moed te verzamelen om in het voorjaar hoog in het noorden een nesthol binnen te vliegen.

Het nomadische luchtleven onderscheidt hem van de andere twee Europese gierzwaluwen. Zowel de Vale Gierzwaluw als de Alpengierzwaluw zoeken 's nachts een vaste slaappleats op.

Dit beperkt beide soorten aanzienlijk in hun bewegingsvrijheid. Illustratief voor dit verschil is de slijtage van de ringen in de loop der tijden. Bij een Gierzwaluw is een ring na tien jaar nog uitstekend af te lezen terwijl die van de beide andere soorten na enkele jaren volledig gesleten zijn door het schuren langs muren en rotsen op hun slaappleats.

Deze vrijheid stelt onze Gierzwaluw in staat zijn voedsel op te zoeken en daar te verblijven.

Als pure insecteneter is hij dan vooral te vinden rond de tropische regenzone (ITCZ)

Deze regenzone volgt ongeveer de zonnestand van de Kreeftsekerkring tot de Steenbokskeerkring. Dit betekent dat het in december vooral in zuidelijk Afrika veel regent.

Hier zijn dan onze Gierzwaluwen te vinden rond de uitgebreide buiencomplexen. Naar het voorjaar toe verplaatsen beide langzamerhand in noordelijke richting tot bij de Sahara.

Op dat moment is de afstand tot de Europese broedgebieden nog maar klein en vliegen de Gierzwaluwen door naar hun broedgebied. Direct na het broedseizoen vliegen zij meteen weer

richting Afrika om daar in Augustus de regenzone nog op het noordelijk halfrond te bereiken en daarmee weer langzamerhand richting zuidelijk Afrika af te zakken.

Aangekomen in Europa vliegen de broedvogels direct naar hun nesthol van het jaar daarvoor, in Nederland zo rond Koninginnedag. De jonge vogels volgen enkele weken later. Voor hen begint dan één van de moeilijkste fasen in hun leven, namelijk het vinden van een veilige en geschikte nestplaats. Het moet voor deze jonge vogels een hele overwinning zijn om na twee jaar lang dag en nacht onafgebroken vliegen voor het eerst weer vaste grond onder zich te voelen. Dit gebeurt dan ook niet zonder slag of stoot. Aangekomen laten zij zich door de ervaren broedvogels leiden. Zij immers hebben reeds een geschikte broedplek. Jonge vogels weten nog niet of een holte wel geschikt is. Als voorbeeld dient een onbeschoten dak. Stel dat een onbezonnen

Gierzwaluw zomaar onder de dakpannen naar binnen zou vliegen. Eenmaal binnen wacht hem dan een wisse dood. Op de zolder heeft hij geen ruimte om te wenden en weer naar buiten te vliegen, dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld een Koolmees.

Deze kan als wendbaar vogeltje wat zich aan alles kan vastgrijpen door elke willekeurige kier weer naar buiten wurmen. Het gevolg is dat een Gierzwaluw zich focust op zijn ervaren soortgenoten. Deze komen tenslotte altijd weer uit het gaatje waar zij even tevoren naar binnen gevlogen waren.

Het liefst neemt de jonge vogel deze bewoonde plek in. Dit lukt vrijwel nooit omdat de broedvogels de ingang van hun nestholte met hand en tand verdedigen. Sommige jonge vogels blijven jaren achtereen naar dezelfde kolonie terugkeren en wachten tot een oudere vogel weggevallen is om hun plek dan in te nemen. Andere jonge Gierzwaluwen wachten niet zolang en laten zich door andere vogelsoorten naar een nieuwe broedplaats leiden. Zo worden regelmatig Huismussen en Spreeuwen gevolgd naar hun nesthol, om deze vervolgens met hun hele hebben en houwen naar buiten te gooien. Gierzwaluwen zijn zeer taai en volhardend. Dit is een manier om nieuwe gebieden te koloniseren. In Nederland zijn dit uitsluitend nestplaatsen in menselijke bebouwing.

Meer naar het oosten worden ook boomholtes gebruikt als nestplaats. De dichtstbijzijnde plek waarvan dit bekend is is in de Harz in Duitsland. Hier broeden enkele tientallen paartjes in oude spechtenholten.

Het zomerse beeld van groepjes gierende zwaluwen rondom een kolonie betreffen vooral niet-broedende vogels, de hangjongeren onder de Gierzwaluwen. Broedvogels hebben het dan veel te druk en vliegen meestal geruisloos en direct de nestholte in en uit.

Veel dorpsbewoners menen dat bij slecht weer alle Gierzwaluwen vertrokken zijn naar warmer oorden. Dit is slechts ten dele waar. Alleen de luidruchtige hangjongeren verdwijnen dan richting het mooie weer, zij zijn immers nog niet gebonden. De kolonie lijkt dan uitgestorven.

Dit beeld klopt niet want de zwijgzame en onopvallende broedvogels keren iedere dag terug naar hun nestplaats, weer of geen weer. Wanneer het weer opknapt keren de niet-broeders direct terug en lijkt de kolonie weer echt bewoond. Tijdens mooie zomeravonden is dan prachtig te zien hoe deze hangjongeren na zonsondergang luid roepend steeds hoger vliegen en langzaam verdwijnen om de nacht zwevend in de lucht door te brengen.

Alleen tijdens langdurige slecht-weer-periodes trekken de broedvogels ver weg op zoek naar voedsel. Dagenlang kunnen de jonge vogeltjes in het nest in een coma-achtige toestand wachten op hun ouders. Alweer een teken dat we met een zeer taaie vogelsoort van doen hebben. Dit gedrag is de laatste tientallen jaren in Nederland niet meer voorgekomen. Dit is het gevolg van de vele mooie tot zeer mooie zomers.

Een eenmaal bezette nestplaats is vaak tientallen tot misschien wel honderd jaar in gebruik door een aantal opeenvolgende broedvogels. Het nestje zelf stelt niet veel voor. Zij hebben een ondergrond nodig om het op te kunnen bouwen. Takjes en strootjes zijn voor hen onbereikbaar.

Wanneer het nest van een andere vogelsoort wordt gekraakt vormt dit een welkome ondergrond.

De Gierzwaluw metselt er vervolgens een randje op van speeksel en in de lucht gevangen donsveertjes.

In het nest worden doorgaans twee of drie eitjes gelegd. Deze worden drie weken bebroed. Na uitkomst duurt het nog zes weken voordat de jongen geheel volgroeid het luchtruim kiezen. Het duurt dus bij elkaar ruim zestig dagen vanaf de eileg tot de jongen uitvliegen.

Dit is uitermate traag voor een vogeltje nog kleiner dan een Spreeuw. Deze heeft voor zijn eileg tot

uitvliegen slechts 33 dagen nodig. Veel grotere soorten als Wulp, Kleine Mantelmeeuw en Bosuil doen er even lang over als de Gierzwaluw voor hun jongen vliegvlug zijn!

Met zo'n trage voortplanting en kort verblijf in Europa is er slechts tijd om één legsel groot te brengen.

Daar komt nog eens bij dat Gierzwaluwen meestal pas in het derde of vierde levensjaar tot broeden komen.

Het gevolg is een extreem lage voortplantingssnelheid. Gierzwaluwen moeten dus een respectabele leeftijd bereiken om te kunnen overleven. Veel vogels worden 10 jaar of ouder en uit Zwitserland is een vogel van 21 jaar bekend. Ook dit soort getallen passen beter bij grote meeuwensoorten dan bij een zangvogel.

Beide oudervogels helpen mee met het bebroeden van de eieren en het grootbrengen van de jongen. Wanneer de jongen enkele weken oud zijn komen de ouders enkele keren per dag met een krop vol insecten naar het nest om de jongen te voeren. Een ouderpaar brengt wel 10-20.000 insecten per dag aan. Zijn snavel is goed aangepast aan de insectenvangst.

Op het oog heeft hij slechts een onbeduidend snaveltje. Doet hij deze ver open dan verdwijnt er met gemak de duim van een volwassen mens in.

Deze open schuurdeur in combinatie met vele kilometers vliegen staat garant voor een groot vangstsucces. Deze snavel is tevens van nut bij het drinken. Ook dit gebeurt vliegend vlak boven, en met de ondersnavel net in het water. Een strakke lijn door het wateroppervlak getuigt hiervan.

De laatste week in het nest oefenen de jongen veelvuldig met hun vleugels.

Dit is pure noodzaak want het uitvliegen moet in één keer goed gaan. Maken zij hierbij een fout en komen op de grond terecht dan zijn zij reddeloos verloren. Alvorens de grote sprong te wagen kijken zij dagenlang vanuit de nestholte om de omgeving goed te observeren. Als het dan eindelijk zover is vliegen zij bij voorkeur in het donker uit. De kans op predatie is dan gering.

De eerste nacht wordt direct in de lucht doorgebracht waarna hij een non-stop vlucht van een veelvoud van 100.000 kilometer voor de boeg heeft.....